

İmam Hatip Liselerinde Kelâm Dersi Öğretiminin İncelenmesi

(Analysis of Kalâm Course Teaching in Imam Hatip High Schools)

Mücteba ALTINDAŞ

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi | Assoc. Prof., Afyon Kocatepe University
İlahiyat Fakültesi | Faculty of Theology
Kelam Anabilim Dalı | Department of Kalâm
Afyonkarahisar | Türkiye | Afyonkarahisar | Türkiye
mucteba75@hotmail.com | orcid.org/0000-0003-0452-6408

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi | Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 10/Ağustos/2024 | Received | 10/August/2024
Kabul Tarihi | 28/Kasım /2024 | Accepted | 28/November/2024
Yayın Tarihi | 31/Aralık/2024 | Published | 31/December/2024

Atıf | Cite as:

Altındaş, Mücteba. "İmam Hatip Liselerinde Kelâm Dersi Öğretiminin İncelenmesi" [Analysis of Kalâm Course Teaching in Imam Hatip High Schools]. *Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat* 12/2 (Aralık | December 2024), 466-486.

<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1531229>

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

| This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Analysis of Kalâm Course Teaching in Imam Hatip High Schools

Abstract: The science of Kalâm, which fulfills the duty of defending the religion of Islam by refuting the ideas and objections put forward, is a discipline that proves the principles of belief with rational methods based on revelational evidences. In this context, Kalâm lesson aims to provide students with the ability to explain the principles of belief with rational methods by basing them on religious texts and criticizing and responding to opposing ideas. In this respect, the Kalâm course, which deals with issues related to the belief dimension of religion, significantly contributes to forming a solid belief by providing students with the ability to base theological issues and support them with rational evidence. This course and the guidance of its teachers are of great importance in developing a healthy and qualified religious understanding in students' critical age periods when deep questions about the meaning and purpose of life. In this respect, it is necessary to identify the daily questions and priority issues students encounter and develop appropriate methods. Considering the cognitive and affective development processes, knowing which information, at what level, and within what methodology will be given to young people at the age of religious doubt becomes important. For this reason, while preparing the Kalâm curriculum, the priorities and current responses of the course should be well determined to contribute to the solution of faith problems appropriate to the student's level of interest and perception. While discussing the classical subjects of Kalâm, using current studies and effective methods will make the needed subjects more understandable and interesting. It is important to use appropriate teaching techniques that include visual materials and multiple intelligence applications to make the lesson more functional in abstract subjects where using visual materials will be more effective. In this context, the primary purpose of the study is to examine the Kalâm course, which is compulsory in the 12th grade of Imam-Hatip high schools, firstly the basic philosophy, objectives and achievements of the curriculum then the critical issues of the course, the current issues and problems and the approaches, methods and techniques that can be used in the Kalâm course.

Keywords: Kalâm, Kalâm teaching, Curriculum, Achievements, Method-technique

İmam Hatip Liselerinde Kelâm Dersi Öğretiminin İncelenmesi

Öz: İleri sürülen fikir ve itirazları çürüterek İslâm dinini savunma görevini yerine getiren kelâm ilmi, inanç ilkelerini naklî delillere dayanarak aklî yöntemlerle kanıtlayan bir disiplindir. Bu bağlamda kelâm dersi; öğrencilere inanç esaslarını naslardan hareketle temellendirerek aklî yöntemlerle izah etme ve karşı fikirleri eleştirip cevaplama becerisi kazandırmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle dinin inanç boyutuyla ilgili konularını ele alan kelâm dersi, öğrencilere itikadi konuları temellendirme ve aklî delillerle destekleme becerisi kazandırarak inancın sağlam bir şekilde oluşmasına önemli katkı sağlamaktadır. Hayatın anlamı ve gayesi üzerine derin sorgulamaların oluştuğu öğrencilerin kritik yaş dönemlerinde sağlıklı ve nitelikli bir dini anlayış geliştirmede bu dersin ve öğretmenlerinin yapacağı rehberliğin önemi büyüktür. Bu açıdan öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları zihinlerine takılan soruların ve öncelikli konuların tespit edilmesi ve buna uygun yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bilişsel ve duyuşsal gelişim süreçleri dikkate alındığında dini şüphe yaşındaki gençlere hangi bilginin hangi seviyede ve nasıl bir metot çerçevesinde verileceği önem kazanmaktadır. Bu nedenle kelâm müfredatı hazırlanırken öğrencinin ilgi ve algı düzeyine uygun inanç sorunlarının çözümüne katkı sağlamak amacıyla dersin öncelikleri ve güncel karşılıkları iyi tespit edilmelidir. Kelâmın klasik konuları ele alınırken güncel karşılığı olan çalışmalardan ve etkili yöntemlerden faydalanmak, özellikle ihtiyaç duyulan konuları daha anlaşılır ve ilgi çekici hale getirecektir. Görsel materyal kullanmanın daha etkili olacağı bu tür soyut konularda dersi daha işlevsel hale getirecek görsel materyaller ve çoklu zekâ uygulamaları içeren uygun öğretim tekniklerini kullanmak önem

taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, İmam-Hatip liseleri 12. sınıflarında zorunlu olan kelâm dersini; öğretim programının temel felsefesi, amaçları ve kazanımları başta olmak üzere kelâm dersinin kritik konuları, güncel konu ve problemler ile kelâm dersinde kullanılacak yaklaşım, yöntem ve teknikler çerçevesinde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Kelâm öğretimi, Öğretim programı, Kazanım, Yöntem-teknik.

Giriş

İnsana verilmiş olan akıl ve irade yeteneği, onu diğer varlıklar arasında ayrıcalıklı ve özel bir konuma sahip kılmıştır. İnsanın bu imkân ve yetilerle donatılmış olması, ona sorumluluk kazandırmaktadır. Bu yönüyle diğer varlıklardan ayrılan insanın dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması hedeflenmiştir. Söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi ise sağlıklı bir din anlayışının hayata geçirilmesiyle mümkün olabilir. Bu bağlamda İslâm dininin inanç esaslarının temellendirilmesi ve savunulması görevini üstlenmiş olan kelâm ilmi, tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de işlevi açısından önem taşımaktadır.

Kelâm ilmi, Yüce Allah'ın zat ve sıfatlarından, nübüvvele ait meselelerden, mebbe ve meâd itibarıyla yaratılmışların hallerinden İslam kanunu üzere bahseden bir ilimdir.¹ Tanımda yer alan *mebbe* (başlangıç) ve *meâd* (son) ifadeleri bu ilmin pozitif ilimlerden, İslam kanunu ifadesi ise felsefeden ayrıldığı noktaları göstermektedir. Zira Kelâm, tabiattan bahsederken nassa bağlı kalmayı yöntem edinerek sadece akıldan hareket eden felsefeden, tabiatı başlangıcı ve sonu bakımından ele alması yönüyle de pozitif bilimlerden ayrılmaktadır. Kelâm ilmi, İslâm dininin inanç ilkelerini naslar çerçevesinde belirleyerek bunları aklî yöntemlerle temellendirip destekleme özelliğine sahiptir.² Buna göre Kelâm, kesin deliller ortaya koyarak ileri sürülen karşıt fikirleri çürütmek ve şüpheleri gidermek suretiyle inanç konularını kanıtlama gücü kazandıran bir disiplindir.³

Her ilim dalının kendine has birtakım temel esasları (mebâdî) ve gayeleri (makâsıd) vardır. Kelâm ilminin gayesi de sahibini taklitten kurtararak kesin bilgiye ulaştırmak, inanç konusunda ileri sürülen şüphe ve itirazları kesin delillerle ortadan kaldırmak, doğru yolu göstermek suretiyle insanları irşad etmek ve bu sayede iki dünya saadetine ulaştırmaktır.⁴ Böylece kelâm, insanlara doğru inanç ve davranışları açıklayarak dünyada erdemli yaşamaya yöneltmesi, âhirette de ebedî mutluluğa ulaşmalarına yardımcı olması yönüyle ulvi bir hedefi gaye edinmektedir. Bundan dolayı, dini ve pozitif ilimler arasında en yüce ve şerefli bir mertebede görülmüştür.⁵ Zira kelâm, sadece ileri sürülen fikir ve itirazları çürüterek İslâm dinini savunma işlevini yerine getiren bir

¹ Ömer Nasûhi Bilmen, *Muvazzah İlmî Kelâm* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015), 17.

² Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmî: Giriş* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1981), 49; Yusuf Şevki Yavuz, "Kelâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/196-197.

³ Seyyid Şerif Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf (Metin-Tercüme)*, çev. Ömer Türker (İstanbul: TYEK Başkanlığı Yayınları, 2015), 1/130.

⁴ Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 1/146-148; Bilmen, *Muvazzah İlmî Kelâm*, 22.

⁵ Ebû Hâmid Gazzâlî, *İtikadda Orta Yol [el-İktisâd fi'l-İtikâd]*, çev. Kemal Işık (Ankara: AÜİF Yayınları, 1971), 10-12; Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 1/148-150.

disiplin değil, aynı zamanda İslâmî ilkelerin doğruluğunu gerek akîl yöntemlere dayanarak gerekse ilişkili olduğu fen ve sosyal bilimlerin verilerinden faydalanarak kanıtlayan bir disiplindir.⁶ Bu yönüyle kelâm, temel dinî bakış açısı olarak dini anlamayı sağlayan yöntemleri tespit eden yöntem olması yönüyle güçlü bir perspektif sunmaktadır.⁷ Bu açıdan dinin sağlıklı ve belli ilkeler çerçevesinde anlaşılmasının da bir yöntemi olmaktadır.

Kelâm bilginleri her dönemde zamanın getirdiği ihtiyaçları göz önüne alarak zihinleri meşgul eden şüphe ve sorular karşısında çözümler aramış, zararlı düşünce ve akımlara karşı İslam itikadını savunmak için büyük çaba sarfetmişlerdir. Bu nedenle din karşıtı zararlı akımların toplum içindeki olumsuz etkilerine karşı tedbir almak ve çözüm önerileri sunmak günümüzde kelâmın başta gelen önceliği olmuştur. Çağımızda modern bilim ve felsefe, başta ulûhiyet ve nübüvvet olmak üzere temel inanç konularını hedef alarak ayırım yapmaksızın bütün dinler için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu açıdan yakın dönem kelâmcıları daha önceki dönemlerden farklı olarak inanç konularına ek olarak dinin toplumsal ve bireysel boyutunu yeni yaklaşımlar sergileyerek ele almışlardır.⁸

Yeni İlm-i Kelâm olarak adlandırılan bu dönem âlimleri, kelâm ilminin *mesâil* olarak ifade edilen ana konularını açıklamak için kullanılan bilgi, araç ve yöntemleri anlamına gelen *vesâil* kısmında yenilik ve değişim düşüncesinin zorunlu olduğu hususunda birleşmişlerdir.⁹ Bu bağlamda kelâmcıların yenilik ve değişim ihtiyacını, değişen ve değişmeyen ilkeler üzerinden ele aldıkları görülmektedir. Buna göre Kelâmın akâid boyutunu oluşturan mesâil konuları değişmezken felsefî ve bilimsel yönlerini oluşturan vesâil kısmı ise şartlara ve zamana göre değişmektedir. Zira Kelâm ilminin yenilenmesi gereken boyutunu gözden kaçırmak, kelâmcıların yorum ve içtihatlarının sabit akide ilkelerine dönüşmesi anlamına gelecektir.¹⁰ Bu açıdan gerek dinin temel esaslarının açıklanması, delillendirilmesi ve öğretilmesi, gerekse zamanla değişebilecek yöntem ve bilgileri ifade eden vesâil alanına dair geniş bir bakış açısı kazandırılması Kelâm dersinin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, İmam-Hatip liseleri 12. sınıflarında zorunlu olan kelâm dersinin öğretimini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, şu başlıklar çerçevesinde ele alınacaktır:

1. Kelâm dersi öğretim programının temel felsefesi, hedef ve amaçları, dersin ünite ve kazanımları,
2. Kelâm dersinin kritik konuları,

⁶ Yavuz, "Kelâm", 25/196.

⁷ Galip Türcan, "Kelâmın Dinî Meşrûiyeti ve Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme", *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (2013), 157-158.

⁸ M. Sait Özervarlı, *Kelâmda Yenilik Arayışları* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2008), 150.

⁹ Temel inanç esaslarını oluşturan ana konular mesâil veya makâsîd olarak adlandırılırken bu ana konuları açıklamak ve temellendirmek için kullanılan bilgilere ise vesâil veya mebâdî denilmektedir. Şerafettin Gölçük-Süleyman Toprak, *Kelâm* (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), 8.

¹⁰ İlyas Çelebi, "Modern Dönem Kelâm Çalışmalarının Temel Sorunları Üzerine", *Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri -İlmî Toplantı-* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2007), 75.

3. Kelâm dersinde güncel konular ve problemler,
4. Kelâm dersinde kullanılabilir yaklaşım, yöntem ve teknikler.

1. Kelâm Dersi Öğretim Programı

Eğitim sistemi akademik açıdan birtakım bilgi, beceri ve davranışları kazandırmanın yanı sıra temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmeyi asli görev olarak kabul eden; yeni neslin değer ve davranışlarını etkileyebilen bir bütündür. Eğitim sistemi bireye kazandırılması gereken değerler sistemini, öğretim programlarını da içeren eğitim programıyla kazandırmaya çalışır. Eğitim programı ise; öğretim programlarının yanı sıra öğrenme-öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri ile ders dışı etkinlikler ve mevzuat gibi eğitim sisteminin bütün unsurlarını birlikte ele almaktadır. Bu açıdan eğitim sürecinin nihai anlamı ve gayesi olan değerler bütünü, öğretim programlarında ayrı bir öğrenme alanı veya konu olarak görülmeyip öğretim programlarının her aşamasında yer almıştır. Dolayısıyla eğitim sistemimiz kazandırmayı amaçladığı her bireye yeterli ahlaki donanımına sahip olma ve bunları davranışlarına yansıtılma yeterliliği kazandırma gayesiyle hareket etmektedir.¹¹

Öğretim programı, okul veya okul dışındaki planlanmış etkinlikler yoluyla hedeflenen öğrenme yaşantıları düzeneği olup ders programı ise bir ders süresince planlanan hedeflerin öğrenciye nasıl kazandırılacağını gösteren bütün etkinlikleri kapsayan plandır.¹² Bu tanımlardan hareketle kelâm dersi öğretim programını, kelâm dersinin okul veya okul dışında planlanmış etkinlikler vasıtasıyla hedeflenen öğrenme yaşantıları düzeneği olarak ifade etmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle kelâm dersi öğretim programı, kelâm dersi için resmi düzeyde oluşturulan, uygulanması okul ya da öğretmen tarafından gerçekleştirilen, programın hedefler/kazanımlar, içerik/kapsam, yöntem ve teknikler ile ölçme ve değerlendirme unsurlarının açık şekilde belirlenerek öğretimin bu çerçevede yapılması planlanan programdır. Bu bağlamda kelâm dersinin konu ve kazanımları; İslam'ın inanç ilkelerini öğrencilerin bir bütün olarak içselleştirmesini ve tevhid eksenli bir bakış açısı kazanmasını sağlayacak etkinliklerle desteklenmelidir. Bunun yanı sıra kelâm dersinde konu ve kazanımların pratik faydaya yönelik daha iyi kavranabilmesi amacıyla akâid, felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda da belli düzeyde bilgi edinmenin önemi vurgulanmalıdır.¹³ Zira bilim, teknoloji ve kültürel alanda yaşanan hızlı değişim; bilgiyi üretmek günlük hayatın içerisinde işlevsel olarak kullanabilen, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

1.1. Kelâm Dersinin Temel Felsefesi ve Amaçları

Yüce Allah insanı muhatap kabul etmiş ve yarattığı bütün varlıkların üzerine çıkarmıştır. Bu nedenle yaratılmışların merkezinde yer alan insanın amaç ve sorumlulukları farklılık göstermektedir. İnsanın ilahi iradeden kaynaklanan bu görev ve sorumlulukları Allah-insan

¹¹ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları" (Erişim 17 Mart 2023).

¹² Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 6.

¹³ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Kelâm Dersi Öğretim Programı" (Erişim 17 Mart 2023).

iletişimini de zorunlu kılmaktadır. Allah ile insan arasındaki iletişimi ifade eden en temel kavram vahiydir. Varlıksal vahiyden farklı olarak yukarıdan aşağıya doğru bir iletişim yöntemi olan vahiy, sözel bir ilişki türüdür.¹⁴ Peygamberler vasıtasıyla gerçekleşen bu haberleşme yöntemi, insana rehberlik edecek olan din olgusunun ortaya çıkmasının da aracıdır. Böylece insan, hayata ve ölüm sonrasına dair derin sorgulamalarına anlaşılır düzeyde cevaplar bulabilmektedir.

İslam dininin temel inanç esaslarını usûlü'd-din olarak ifade edilen; ulûhiyet, nübüvvet ve ahiret konuları oluşturmaktadır. Kelâm ilminin temel felsefesi de bu konular hakkında vahyin bildirmiş olduğu hususlar çerçevesinde naslardan hareketle açıklamalar ve aklî temellendirmeler yapmaktır. Buna göre kelâm; Allah'ın zatı ve sıfatlarından, peygamberlikle ilgili konulardan, başlangıç ve sonları itibarıyla yaratılmışların durumlarından vahiy ışığında bahseden bir ilimdir. Bu bağlamda kelâm dersi; öğrencilere inanç esaslarını naslardan hareketle temellendirerek aklî yöntemlerle izah etmeyi ve karşıt fikirleri eleştirip cevaplama becerisi kazandırmayı hedeflemektedir.¹⁵

Kelâm dersi ile 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yer alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine” uygun olarak öğrencilerin;

- Kelâm ilminin amacını, konusunu ve yöntemini kavraması,
- İslam dininin temel inanç konularını vahyin ilkeleri ışığında aklın yardımıyla kavraması,
- İnanç alanında geçmişteki ile günümüzdeki yorum farklılıklarının ortaya çıkmasının nedenlerini açıklaması,
- İslam düşüncesinde ortaya çıkan belli başlı itikâdî ve siyasi yorumlar ile bunların günümüzdeki yansımalarını tanınması,
- İslam düşüncesinde farklı ekollerin iman, varlık ve bilgi sorunlarına yaklaşımını açıklaması,
- Çağımızın inançla ilgili güncel meselelerini tevhid ilkesine göre değerlendirmesi amaçlanmaktadır.¹⁶

1.2. Kelâm Dersinin Ünite ve Kazanımları

Kelâm dersi öğretim programı üniteleri, kazanım sayıları ve süreleri Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo-1. Kelâm dersi öğretim programı üniteleri, kazanım sayıları ve süreleri¹⁷

¹⁴ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1975), 71.

¹⁵ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 68.

¹⁶ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 68.

¹⁷ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 70.

Üniteler	Kazanım Sayıları	Ders Saati	Ders Saatleri Yüzdesi
1. Kelâm İlmi	5	16	22,22
2. Kelâm İlminde Temel Meseleler	7	16	22,22
3. Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar	6	20	27,77
4. Kelâm İlmi ve Güncel Meseleler	3	20	27,77
TOPLAM	21	72	100

Kelâm dersi 1. ünitesinde *Kelâm İlmi* başlığında sırasıyla; “1. Kelâm İlminin Tanımı, Konusu ve Amacı, 2. Kelâm İlminin Doğuşu ve Gelişmesi, 3. Kelâm İlminin İslami İlimlerle İlişkisi, 4. Kelâm İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi, 5. Kelâm İlminin Yöntemi” konuları işlenmektedir. Ünite kazanımları; “kelâm ilminin tanımını, konusunu, önemini ve amacını kavrar; kelâm ilminin doğuşunu ve gelişimini açıklar; kelâm ilminin diğer İslami ilimlerle ilişkisini değerlendirir; kelâm ilminin diğer ilim dallarıyla ilişkisini örneklerle açıklar ve kelâm ilminin esas aldığı yöntemleri kavrar” olarak belirlenmiştir.¹⁸ Birinci ünite kazanımları incelendiğinde beş kazanımdan 2’si açıklar, 1’i değerlendirir, 2’si kavrar şeklindedir. Buna göre tüm kazanımlar bilişsel öğrenme alanına ait olup duyuşsal ve psikomotor alana ait kazanım tespit edilememektedir. Bu durumda Kelâm dersi birinci üniteye ait kazanımlarla öğrencilerin kelâm ilminin genel çerçevesi hakkında bilgi sahibi olmalarını hedeflemektedir.

Kelâm dersi 2. ünitesinde *Kelâm İlminde Temel Meseleler* başlığı altında; “1. Varlık Meselesi (Allah-Âlem İlişkisi, Madde, Hayat, İnsan), 2. Bilgi Meselesi (Bilginin Tanımı, Bilginin Kaynakları, Akl-ı Selîm, Haber-i Sadık, Havass-ı Selîme, İman-Bilgi İlişkisi, Akıl-Vahiy ilişkisi), 3. Delil (Naklî Deliller, Aklî Deliller), 4. Hüküm (Dinî Hükümler, Aklî Hükümler)” konuları işlenmektedir. Ünite kazanımları ise; “Allah-âlem ilişkisini naslarla temellendirir; Varlık meselesini, “yaratılan-yaratılan ilişkisi” çerçevesinde yorumlar; Bilgi kaynaklarını, Kur’an’dan hareketle açıklar; İman ile bilgi arasındaki ilişkiyi tartışır; Akıl-vahiy arasındaki ilişkiyi açıklar; kelâmî konuların izahında naklî ve aklî delillerin önemini fark eder; Dinî ve aklî hükümleri açıklar” şeklinde belirlenmiştir.¹⁹ İkinci ünite kazanımları öğrenme alanlarına göre incelendiğinde yedi kazanımdan 3’ü açıklar, 1’i

¹⁸ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 72.

¹⁹ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 73.

temellendirir, 1'i yorumlar, 1'i fark eder, 1'i de tartışır şeklindedir. Buna göre 6 kazanım bilişsel, 1 kazanım duyuşsal öğrenme alanına aittir. Psikomotor alana ait kazanım tespit edilememektedir. Buna göre kelâm dersi ikinci ünite kazanımlarıyla öğrencilerin bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir.

Kelâm dersinin 3. ünitesinde *Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar* başlığı altında sırasıyla; “1. Din ve Dinî Yorum, 2. Dinî Yorumlarla İlgili Bazı Kavram ve Yaklaşımlar, 3. Yorum Farklılıklarının Sebepleri 4. İtikadî ve Siyasi Yorumlar (Ehl-i Sünnet, Selefilik, Eşarilik, Maturidilik, Haricilik, Mürcie, Şia, Mutezile, Cebriye)” konuları işlenmektedir. Bu ünite kazanımları; “Din ve dinî yorum arasındaki farkı ayırt eder; Dinî yorumlarla ilgili kavram ve yaklaşımları açıklar; İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini açıklar; İtikadi ve siyasi yorumların İslam düşüncesine canlılık kattığını fark eder; İtikadi ve siyasi yorumları kelâm ilminin bilgi kaynakları ışığında değerlendirir; İslam düşüncesinde ortaya çıkan belli başlı itikadî ve siyasi yorumlar ile bunların günümüzdeki yansımalarını tanıır” olarak belirlenmiştir.²⁰

Kelâm dersinin 4. ünitesinde *Kelâm İlmi ve Güncel Meseleler* başlığı altında sırasıyla; “1. Günümüzde Kelâm İlmi, 2. Kelâm İlmi ve Güncel Konular (Deizm, Politeizm, Agnostisizm, Pozitivizm, Ateizm, Nihilizm, Sekülerizm, Satanizm, Tenasüh ve Reenkarnasyon, Kötülük Problemi, Sahte Peygamberlik)” konuları işlenmektedir. Ünite kazanımları; “Günümüz kelâm çalışmalarını tanıır; Güncel inanç konularını ve bunların ortaya çıkış nedenlerini yorumlar; Güncel meseleleri kelâm ilminin bakış açısına göre değerlendirerek bireysel ve sosyal hayattaki yansımalarını fark eder” olarak belirlenmiştir.²¹ Böylece ünite kazanımlarına bir bütün olarak bakılırsa genellikle “kavrar, tanıır, bilgi sahibi olur, araştırır” şeklindeki ifadeler dikkate alındığında kazanımların daha çok bilişsel alana hitap ettiği görülmektedir.

2. Kelâm Dersinin Zorlukları ve Kritik Konuları

İmam-Hatip Liselerinin 12. sınıfında yer alan kelâm dersi, dinin temel esasları olan tevhid, nübüvvet ve ahiret konuları çerçevesinde öğrencilerin inanç dünyasını temellendiren ve şekillendiren önemli bir derstir. Bu amaçla ders, İslam'ın inanç boyutuyla ilgili temel konuları ve bu konuları ilgilendiren ayrıntıya dair daha birçok önemli konuyu ele almaktadır. Bu konular günümüzde öğrencinin zihninde cevaplanması gereken birçok soruyu beraberinde getiren kritik konular olarak ifade edilebilir. Bu açıdan zihniyet dönüşümü ve değişimi sağlayan kelâm öğretiminin din eğitiminde oldukça önemli bir etkisi vardır. Zira düşünen, sorgulayan ve bu vesileyle inanç-akıl bütünlüğünü sağlayan öğrencilerin yetişmesinde kelâm dersi etkili bir role sahiptir.

Naslardan hareketle inanç esaslarını temellendirmeyi, aklî yöntemlerle açıklamayı ve karşı düşünceleri eleştirip cevaplama becerisi kazandırmayı hedefleyen²² kelâm dersi, öncelikle bu

²⁰ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 74.

²¹ MEB, “Kelâm Dersi Öğretim Programı”, 75.

²² Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 1/146-148.

dersi verecek öğretmenin söz konusu beceri ve yeterliliklere sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan öğretmenlerin çağın inanç sorunlarına karşı yeterli bilgi birikimine sahip olmaları ve alana ait gelişmeler ve güncel konular noktasında kendilerini yenilemeleri önem arz etmektedir. Ayrıca öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişim süreçleri özellikle dikkate alınarak daha hassas bir eğitim-öğretim süreci planlanması yapılmaması gerekmektedir.

Çocukluk döneminin sonu olarak kabul edilen ergenlik dönemi, fizyolojik ve psikolojik değişimlerin yaşandığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde bedenen ve ruhen yaşanan değişimler aynı zamanda dini bunalım ve şüpheleri de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan ergenlik süreci her yönden geçici bir bunalım ve çatışma dönemi olarak ifade edilebilir. Bu dönemde öğrencilerin sorularına bakıldığında en temel inanç konularını anlamlandırma çabası dikkati çekmektedir. Dini şüphe yaşı olarak ifade edilen dönem 12-14 yaşlarında başlayarak 16-18 yaşlarında zirveye ulaşmakta ve 20'li yaşlarda sona ermektedir.²³ Dini şüphe dönemi bir çok riskleri ve zorlukları beraberinde getirmekle birlikte sağlıklı atlatılması ve kaliteli bir dindarlık anlayışı oluşturulması açısından oldukça önemli fırsatlar içermektedir. Soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle beraber bu yaşlardaki gençlerde eleştirel düşüncenin zirveye çıktığı görülmektedir. Böylece soyut düşünce yeteneğinin getirdiği bir sonuç olarak kendi inanç ve değerlerini sorgulamaya başlayan gençler için taklîdî imanı tahkiki seviyeye çıkarma süreci başlamaktadır. Zira yapılan araştırmalara göre dini şüphe ergenlik döneminin sonunda çoğunlukla olumlu, yeni ve canlı bir dini yaşayış ile sonlanmaktadır.²⁴ Dolayısıyla dini şüphe dönemi kritik birtakım unsurları barındırır da birçok olumlu değer ve yaşantıları kazandırabilecek özellikler taşımaktadır.

Hem ergenlik dönemi hem de dini şüphe dönemi olarak ifade edilen 16-18 yaş aralığı akâid ve kelâm öğretimi açısından son derece önemli avantajlar taşımaktadır. Düşünme çabasına ek olarak sorgulama ve anlamlandırma gayretinin yoğun olduğu söz konusu dönem, bu eğitim süreci açısından oldukça elverişli ve olumlu bir zemin oluşturmaktadır.²⁵ Zira dinin inanç boyutuyla ilgili konularını ele alan kelâm dersi, öğrencilere itikadi konuları temellendirme ve akîl deliller sayesinde bunları destekleme becerisi kazandırarak sağlam bir inancın oluşmasına önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca, doğru inancı yerleştirmesi bakımından dini zihniyetin temelini oluşturması, yanlış inanç ve taklide düşmeyi önlemesi, sorgulama ve araştırma becerisini geliştirerek bireysel özgürlüğe yardımcı olması ve hayatı anlamlandırmaya katkı sunması bakımından kelâm dersinin önemi eğitimciler tarafından vurgulanmaktadır.²⁶ Hayatın anlamı ve gayesi üzerine derin sorgulamaların olduğu bu kritik dönemde sağlıklı ve nitelikli bir dini anlayış geliştirme noktasında öğretmenlerin yapacağı rehberliğin önemi artmaktadır.

²³ Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: DEM yayınları, 2015), 316.

²⁴ Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler", 329.

²⁵ Fatma Günaydın, "İmam Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları", *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu*, ed. Vecihi Sönmez vd. (Van: Ensar Neşriyat, 2017), 332.

²⁶ İsmail Bulut, "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelam Dersine İlişkin Görüşleri", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*- 9 (Aralık 2017), 20.

İnanç konularıyla ilgili karşılaştığımız zorluklar ve riskler Gazzâlî'nin de işaret ettiği gibi kelâm ilminin işlevi ve fonksiyonu ile aşılabilir. Gazzâlî, imanın tahkiki seviyeye çıkarılma sürecinde kişinin yaşayacağı birtakım itikâdî şüpheler ve zihin karışıklığı karşısında kelâm uzmanlarını doktora, kelâmı ise ilaca benzetmiştir. Zira hastalığın türüne göre uygun dozda verilen ilaç hasta için bir şifa kaynağı iken, uygun olmayan ilaç insana zarar verebilir.²⁷ Dolayısıyla kelâm, uzman bir hekim tarafından gerekli ölçüde kullanılması gereken bir ilaç konumunda olup hassas bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle akâid ve kelâm dersi verecek olan öğretmenler için ayrı bir kelâm öğretim formasyonu gerekliliği ortadadır. Zira hangi bilginin hangi seviyede ve nasıl bir metot çerçevesinde anlatılacağı uzmanlık gerektirmektedir. Kelâm dersinin belli bir donanım ve uzmanlık gerektirdiğini ifade eden öğretmenlerin büyük çoğunluğu, ayrıca ilahiyat eğitiminin bu ders için yeterli düzeyde olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle hizmet içi eğitim ve seminerlerin yanı sıra lisansüstü çalışmalar yapılması, felsefe gibi alana katkı sağlayacak diğer bazı disiplinlerle iş birliği yaparak öğretmenlerin kendilerini yenilemesi ve geliştirmesi gerektiği ifade edilmektedir.²⁸

Bu bağlamda dini şüphe yaşındaki gençlerin hangi sorularla hangi düzeyde muhatap olacağı ve cevaplarının yeterli bir şekilde verilebilmesi önem taşımaktadır. Su ihtiyacı olan birisine içebileceği kadar su vermek yerine fazlasını vermek ne kadar gereksiz ve tehlikeli ise, dozu iyi ayarlanmamış soru ve konular da öğrencilerin inanç dünyasında tehlikeli sonuçlara neden olabilir. Bu nedenle gereksiz birtakım konuların gündeme getirilmesi ve öğrencinin zihninin bunlarla karıştırılması isabetli bir yöntem değildir. Öğrencilerin günlük hayatta çeşitli mecralarda karşılaştıkları ve zihinlerine takılan soruların tespit edilmesi ve buna uygun yöntemlerin geliştirilmesi önemlidir. Öğrencilere akletme, sorgulama ve eleştirel düşüncüyü öğretme adına her türlü tartışmalı konuyu gündeme getirmek gereksiz yere zihinlerini karıştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.²⁹ Buna göre kelâm öğreticilerinin bu eğitimle ilgili yöntem ve teknikler konusunda sürekli kendilerini yenilemeleri ve eğitimin metodu, konuların miktarı ve seviyesi, hangi açılardan ele alınacağı gibi hususlara özellikle dikkat etmeleri önem arz etmektedir.

Lise öğrencileri tarafından yoğun bir şekilde sorgulanan ve zihinsel şüphelere neden olan birçok konunun kelâm dersinin içeriğini oluşturan kritik konular olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuların başında Allah'ın varlığı, kader ve kaza, ölüm ve ahiret, melek, cin, şeytan gibi görünmeyen varlıklar, insanın ve evrenin yaratılış gayesi gibi daha birçok konu gelmektedir. Ders kitaplarında Yaratıcı'nın varlığı ve birliği konusunda ele alınan hudûs, imkân ve kemal gibi klasik deliller yerine günümüzde artık insan fitratına, doğaya, antropoloji ve bireysel tecrübeye dayanarak geliştirilmiş yeni delillerin daha isabetli olacağı ifade edilmektedir.³⁰

²⁷ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *İtikad'da Orta Yol [el-İktisâd fi'l-i'tikâd]*, çev. Kemal Işık (Ankara: AÜİF Yayınları, 1971), 12.

²⁸ Bulut, "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelâm Dersine İlişkin Görüşleri", 31; bkz. Günaydın, "İmam Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları", 333.

²⁹ bkz. Fatma Candan Günaydın, "Akaid -Kelâm Öğretiminde Yöntem Seçimini Etkileyen Unsurlar", *2014-2015 Haziran Dönemi Mesleki Çalışmalar Akaid ve Kelâm Dersi Tebliğleri*, 22 (Erişim 17 Mart 2023).

³⁰ İlyas Çelebi, "İmam Hatip Liselerinde Kelâm Dersi Öğretimi", *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, haz. Mahmut Zengin (İstanbul: DEM Yayınları, 2005), 286.

Kelâmın kullandığı söz konusu klasik delillerin kısmen anlaşılması zor olduğu ve bugünün öğrencisine hitap etmediği söylene de yeni geliştirilen delillerin yanında daha sade ve anlaşılır hale getirilmesi mümkün olabilir. Bu açıdan günümüz bilimsel gelişmeleri ve farklı alanlardaki ilmi veriler de esas alınarak daha güncel delil türleri ortaya koymak imkân sınırları dahilindedir. Örneğin madde konusuyla ilgili cevher ve araz kavramlarını anlatırken basit düzeyde olsa da güncel fizik bilgileriyle bağlantı kurmak; Big Bang teorisi, kuantum fiziği ve atom altı alemle ilgili yeni araştırmaları belgesel ve dökümanlarla derse taşımak öğrencinin ilgisini çekme konusunda oldukça etkili olacaktır.

Öğrencilerin zihninde hiç bitmeyecek olan önemli sorgulamalardan biri de kader ve insan özgürlüğü konusudur. Bu çerçevede sağlıklı bir Allah-insan ilişkisi ortaya koymak için evrende Allah'ın mutlak kudret ve iradesinin yanında insanın özgürlüğüne vurgu yapılarak sorumluluğunun dayandığı zemin temellendirilmeli, kişinin doğru ve yanlış tercihlerinin sonucuyla karşılaşacağı fikri verilmelidir. Bu bakış açısı insanın kendini gerçekleştirme, sorumluluk ve bilinç sahibi bireylerden oluşan huzurlu bir toplum oluşturulması açısından önemlidir. Yine “Kelâm İlmi ve Güncel Meseleler” ünitesinde yer alan 'Kötülük Problemi' konusu da kader inancıyla doğrudan ilişkili olması yönüyle şüphe ve sorgulamaların önde olduğu önemli bir konudur. Dünyada var olan kötülük ve şerhlerin ilahi adalet ve rahmet sıfatlarıyla bağdaştırılmasındaki düşünsel zorluk tatmin edici açıklamaları zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda kelâm ders kitabında yer alan açıklamalar sağlıklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır:

“Kötülükler imtihan sırrının bir gereği olup dünyada her şeyin zıddıyla bilinmesinin gereği olarak kötülükler de vardır. İnsanların imtihan edilebilmesi hem yükselişe hem de düşüşe müsait bir durumda yaratılmasına bağlıdır. Hastalık olmadığında sıhhatin, ölüm olmadığında hayatın anlaşılması mümkün olmazdı. Bu nedenle dünyada kötülüklerin var olmasından hareketle Allah'ı inkârâ yönelmek son derece yanlıştır. Çünkü şerri yaratmak şer değildir. Fakat şerri kesbetmek ve iradeli bir şekilde kötülük yapmak şerdir. Kötülükleri yapan ve sonuçta kötülüklerle karşılaşan insandır.”³¹

Doğru temellendirilmesi gereken ve birçok sorgulamayı da beraberinde getiren bir diğer konu iman konusudur. İslam düşünce tarihinde nakil merkezli, akıl merkezli ve kalp fiilleri merkezli iman temellendirmesi olmak üzere üç türlü iman temellendirmesinden söz edilebilir.³² Bu bağlamda iman-bilgi ilişkisi, iman-amel ilişkisi ve akıl-vahiy ilişkisi gibi konuyla ilgili başlıklar sağlıklı bir inanç oluşturmak için önemli hususlardır. Kelâm ders kitabında imanın; özü itibarıyla bilinçli bir tasdik, benimseme ve kabullenme eylemi olduğu, tasdik gerçekleşmeksizin soyut bilgiyi imanla özdeşleştirmenin doğru olmadığı, tasdik gerçekleşebilmesi için imanın temelinde sahih bilginin olması gerektiği vurgulanmıştır.³³ İnanma eyleminin basit bir kabul olmanın ötesinde bilinçli bir tasdik olduğu fikrinin ön plana çıkarılması yerinde bir yaklaşımdır. Din; iman, ibadet

³¹ Ulvi Murat Kılavuz vd., *Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam* (Ankara: MEB Yayınları, 2021), 91-92.

³² Mahmut Ay, “Kelâm'da Akıl İman İlişkisi: Temel Teolojik Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011), 49-68.

³³ Kılavuz vd., *Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam*, 39.

ve ahlak boyutlarıyla birlikte bir bütün oluşturmaktadır. Bu anlamda bireylerin nitelikli bir ahlak algısına sahip olabilmeleri için iman kavramı ile ilişkisi kurulmalı, iman olgusunun ahlaki davranışlar üzerindeki motive edici güçlü etkisi vurgulanmalıdır. Bu yönüyle teorik ve kuru bir iman anlayışı yerine; daha canlı, dinamik, duyuşsal alanın içinde olduğu ve eyleme yöneltici etkisiyle güçlü bir iman anlayışı ortaya konulmalıdır. Böylece bireysel ve toplumsal yaşamda inancın sağlayacağı iman-amel dengesi, ahlaklı bireylerin yetişmesi yönüyle toplumsal huzura ve barışa katkı sağlayacaktır.

Diğer yandan vahyin doğrudan doğruya akıl sahibi insanı muhatap alması gerçeğinden hareketle mükellef kişinin vahiy tarafından ortaya konulan hükümleri anlaması, yorumlaması ve delillendirmesinin ancak akılla gerçekleşebileceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca akıl, yaratıcı olarak kabul ettiği varlığın nasıl isimlendirileceğini, mahiyetini, insan ve kainatla nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu bilemez. Buna göre birbiriyle bağlantılı olan nakil ile sağlıklı aklın bildirdiği hususlar arasında çelişki olmayacağı vurgulanmıştır. Çünkü selim akıl gibi vahiy ve nakil de Yüce Allah'ın, insanların hidayetine vesile kıldığı bir vasıttır.³⁴ Anlaşılacağı üzere bu konunun sağlıklı ve dengeli bir şekilde temellendirilmesi, günümüzde gençlerin eğilim duyabileceği deizmle ilişkili birçok sorunun tutarlı bir şekilde cevaplanabilmesi açısından önem arz etmektedir.

“Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar” ünitesi ve alt başlıkları da günümüz açısından önem taşıyan kritik konular içerisindedir. Zira mezhepler, İslam'ın itikâdî ve amelî boyutlarıyla ilgili olarak ortaya çıkmış olan düşünce ekolleri ve dinin anlaşılma biçimleridir. Ekollerin oluşumuna insanın olaylara bakışını ve algılayışını etkileyen sosyal, siyasi ve kültürel unsurlar başta olmak üzere birçok etken sebep olmaktadır. Ancak İslam dünyasında dini anlayışta zaman içerisinde ortaya çıkan farklı anlayış ve yorum biçimlerini bir kusur olarak değil, bir farklılık ve zenginlik olarak görmek gerekir. Çünkü tarih boyunca ortaya çıkan yorum farklılıkları dini düşünce sahasında bir canlılık ve dinamizm sağlamıştır.³⁵ Bu bağlamda dinin tek olmasına rağmen dini düşünce ve yorumların farklı olması konusunda bazı öğrenciler zihin karışıklığı veya şüphe yaşayabilirler. Bu nedenle mezhepsel farklılıklar konusunda insan olmanın getirdiği fitri farklılıklar vurgulanmalı, doğrunun bazen farklı tezahürleri olabileceği ve bölünmenin bir çok nedenle bağlantılı olarak ortaya çıkmasının doğal olduğu hususları öğrenciye anlayacağı şekilde anlatılmalıdır. Bu bakış açısı kazandırıldıktan sonra öğrencinin tarihsel süreçte ortaya çıkan ve kurumsallaşarak günümüze gelen Haricîlik, Mu'tezile, Şia, Eş'arîlik ve Matürîdîlik gibi daha bir çok fırkanın oluşum mantığını anlaması kolay olacaktır.

Yapılan araştırmalara bakıldığında öğrencilerin kelâm dersine yönelik ilgi ve tutumları; konuların ilgi çekici ve merak uyandırıcı olması, güncel olaylarla bağlantı kurması ve öğrencilerin özellikle ergenlik döneminde yaşadığı inanç sorunlarına değinmesi gibi nedenlerle olumludur. Öğrencilerin kelâm dersinde en çok ilgi duyduğu konuların başında Allah'ın varlığı, sıfatları ve isimleri, kader, âhret gibi konular gelmektedir. Kelâm dersi içerisinde az ilgi gören konular ise;

³⁴ Kılavuz vd., *Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam*, 40.

³⁵ Kılavuz vd., *Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam*, 51-52.

“kelâm tarihi, bilgi ve varlık, iman konusu, iman-amel ve iman-bilgi ilişkisi, felsefe-kelâm ilişkisi ile din ve vicdan özgürlüğü” gibi konulardır.³⁶ Genel olarak bakıldığında öğrencilerin büyük bir kısmının kelâm dersinin muhtevası hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olduğunu ifade etmesi ve dersin önemli olduğunu belirtmesi bu ders açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle, Anadolu İmam Hatip Liseleri’nde yer alan kelâm dersinin hedeflenen kazanımlara uygun bir biçimde işlendiği söylenebilir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarına göre “Kelâm Biliminin Doğuşu ve Gelişmesi”, “Bilgi Sorunu”, “Tasavvufi Bir Yorum Olarak Alevilik-Bektaşilik” gibi konularda öğrencilerin bilgi eksikliğinin olması, felsefi ve tartışmalı konuların kelâm derslerinde yeterince öğrenilemediğini göstermektedir.³⁷ Bu nedenle kelâmın anlaşılması zor ve tartışmaya açık konularının öğrencilerin anlayabileceği kolaylıkta ve ilgi çekici yöntemlerle anlatılması gerekmektedir. Öğrencilerin anlamakta zorlandığı, ilgi ve meraklarının azaldığı soyut konuları ezbere dayalı işlemekten ziyade bu dersin ana gayesine uygun olarak merak duyma, düşünme ve akıl yürütmeyi sağlayacak kavram haritaları, afiş, resim, film ve belgesel gibi ilgi çekici ve motive edici araçlara başvurulmalıdır.

3. Kelâm Dersinde Güncel Konular ve Problemler

Ulûhiyet, nübüvvet ve ahiret olarak ifade edilen dinin temel esaslarıyla ilgili bir çok konu ve problem her dönemde güncelliğini korumaktadır. İnanılacak hususların genel çerçevesini belirleyen bu asıl ilkeler günümüzde de genç zihinler açısından bir çok sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Yapılan bazı araştırmaların verilerine bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun inançla ilgili meselelerde zorluk yaşadıkları görülmektedir. Bu konuların başında Allah’ın varlığı ve birliği, kader ve kaza ile ilgili konular, melek ve cin gibi görülemeyen varlıklar, vahyin imkânı, ilahi kitaplar, peygamberlik ve ahiret hayatıyla ilgili konular gelmektedir. Bu konularda öğrencilerin çok fazla zorlandığı, soru ve sorgulamalarının fazla olduğu ve bazı inanç esaslarına farklı sebeplerle itiraz edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca öğrenciler kelâmî meseleler ve inanç konularıyla ilgili felsefi yaklaşımlar hakkında da çoğunlukla problem yaşamaktadırlar.³⁸

Bazı araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin ilgi düzeyleri ile o konu hakkında bilgi sahibi olma seviyeleri arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Benzer şekilde imanda artma-eksilme, Allah’ın varlığı ile birliğinin delilleri, sıfatları, isimleri, meleklerin varlığı ve onlara imanın önemi, meleklerin görevleri, cin ve şeytan gibi konularda öğrencilerin büyük bir kısmı bu konuları önemli bulduklarını ve önem düzeyleri doğrultusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Böylece öğrencilerin, öğrenme düzeylerinin önem verdikleri konularda daha iyi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte iman-bilgi ilişkisi ve dini yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleri konularında ise öğrencilerin bir kısmı az düzeyde bilgi sahibi olduğunu, diğer bir kısmı ise konuyu az önemli bulduklarını belirtmiştir. Bu durum öğrencilerin çok önemli

³⁶ Bulut, “İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelam Dersine İlişkin Görüşleri”, 31.

³⁷ Hasan Kurt, “Anadolu İmam Hatip Liseleri’nin Tarihi Gelişim Süreci ve Öğrencilerinin Kelam Derslerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Bartın Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği)”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 24 (2014), 89-90.

³⁸ Dilek Menküc, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Görüşleri Işığında Liselerde Deizm Düşüncesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 69-72.

görmedikleri konularda yeterli bilgi sahibi olamadıklarını göstermektedir.³⁹ Buna göre öğrencilerin ilgi, sevgi, merak ve motivasyonunu artırmak için güncel yöntem ve araçların gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Konuların günümüz ile bağlantısının kurulması ve ilgi çekici hale getirilmesi öğrenme katsayısını artırmada önemli bir etkidir. Gerek iman konularında gerekse diğer ünite konularında öğrencinin güncel hayatla bağlantı kurabileceği ve bu noktada eksikliğini giderebileceği şekilde dersi ele almak öğrenmeyi daha kolay hale getirecektir. Örneğin Allah-alem ilişkisi, Allah-insan ilişkisi, kader, insan iradesi, özgürlüğü ve sorumluluğu gibi konular güncel hayatla doğrudan bağlantılı önemli konulardır. Günlük hayatı içerisinde sınavlara hazırlanan, ders çalışması gereken, ileriki hayatına dair bir takım arzu, düşünce ve planları olan öğrenciler için sorumlulukları yerine getirmenin anlamı ve insana verilen irade ile özgürlük sınırlarının nasıl çizildiği gibi hususlar öğrencinin hayatında doğrudan karşılık bulan canlı konulardır. Bu açıdan öğrenci; kendini, çevresini ve yaşadığı hayatı anlamlandırmaya çalıştığı konular karşısında önemli sorgulamalara cevap bulabileceği bilgilere asla kendisini kapatmayacağı için öğretmenin bir beyin fırtınası yaptıktan sonra gerekli açıklamaları sağlaması çok daha kalıcı etki bırakacaktır. Ancak burada insanın sınırlarının anlaşılabilir şekilde izah edilmesi ve bireyin hayatını etkileyen irade-sorumluluk ilişkisinin vurgulanması noktasında neyin ne kadar ve hangi seviyede anlatılacağı konusunda iyi bir planlama yapılmış olması gerekmektedir.⁴⁰

Kelâm öğretimi temel inanç esaslarıyla bağlantılı olarak duyuşsal ve ahlaki değerlerin de ön plana çıkartıldığı ve buna bağlı dindarlık modelleri üretebilecek tarzda düzenlenmelidir. Dinin gündelik yaşamla bağlantı kurulmadan sadece aşkın ve kutsal yönü olanla sınırlı bir çerçevede ele alınması, kelâmın günümüz ihtiyaçlarını karşılayabilen ve mevcut problemlere çözüm üretebilen dinamik yapısını devre dışı bırakacaktır. Çünkü Yüce Yaratıcı'dan bahsetmek aynı zamanda insanın kendisi, var oluş anlamı ve diğer bütün varlıklarla ilişkisinin boyutlarından bahsetmek demektir. Bu açıdan kâinat ve içindeki varlıklar ile insanın yaratılış amacı, hedefi ve hayatın anlamına dair önermeler sadece ruhsal ve manevi kurtuluş için olmayıp insanlar arasındaki her türlü ilişki biçimini düzenlemek amacıyla da ahlaki prensipler getirmektedir. Bu nedenle kelâm öğretimi; temel inanç esasları, tanrı tasavvuru, iman olgusu, peygamberlik anlayışı gibi konuları günlük hayata ve insan eylemlerine etki edecek şekilde yeniden formüle etmelidir.⁴¹ Bu bağlamda kelâm müfredatında temel konuların bireysel ve toplumsal ahlaka etki etmesi gereken yönlerinin vurgulanması ve insan davranışlarının değerini ön plana çıkararak öğrencinin ahlaki tutarlılığına katkı sağlayacak bir yöntemin geliştirilmesi bu dersi daha işlevsel hale getirecektir.

Kelâm dersinin temel bir ders olduğunu belirten öğretmenlerin bu dersin daha faydalı ve işlevsel olabilmesi için dile getirdiği ortak düşünceleri şöyle ifade etmek mümkündür: Kelâm

³⁹ Kurt, "Anadolu İmam Hatip Liseleri'nin Tarihi Gelişim Süreci ve Öğrencilerinin Kelam Derslerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi", 89.

⁴⁰ bkz. Günaydın, "Akaid -Kelam Öğretiminde Yöntem Seçimini Etkileyen Unsurlar", 21.

⁴¹ Mahmut Ay, "Kelam Öğretiminde Standardizasyon", *Kelâm [Sempozyumu]: Bilimler Hiyerarşisindeki Yeri, Kelam-Mantık ve Fıkıh Usulü, Tarihsel Süreçte ve Günümüzde Kelam Öğretimi* (Ankara: y.y., 2008), 141, 152.

dersinin mahiyeti, kapsamı, önemi ve gerekliliği ortaya konularak ders saati sayısı artırılmalı ve müfredat güncel tutulmalıdır. Ders kitabı ve müfredatın hazırlanma sürecinde İlahiyat Fakültelerindeki öğretim üyelerinin yanı sıra diğer bilim dallarında faaliyet gösteren uzmanların birikiminden de istifade edilmeli, böylece bu ders diğer disiplinlerle ilişkisi kurularak verilmelidir. Kelâm dersini verecek öğretmenlerin birtakım destekleyici eğitimlerle yetkinlik kazanması sağlanmalıdır. Ayrıca öğretmenler kelâm dersinin sadece İHL’de değil bütün liselerde verilmesi gereken bir ders olduğu kanaatini paylaşmaktadırlar.⁴²

“Kelâm İlmi ve Güncel Meseleler” ünitesinde yer alan din karşıtı akımlar ve ideolojilerin görüşleri günümüzü ilgilendiren kritik konuların başında gelmektedir. Bugün pozitivism, ateizm ve nihilizm gibi Tanrı’yı inkâr eden felsefi akımlar eski canlılıklarını kaybetmekle birlikte bir zihniyet ve tavır olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Yakın dönemin modern Batı düşüncesine ait hümanizm ve sekülerizm temelleri üzerinde yükselen bu inkârcı akımlar insanı Tanrı’ya karşı yüceltip özgürleştirdiğini iddia etmekte, ahiret düşüncesini devre dışı bırakarak insanların dünyevileşmesine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hümanizm, Allah’a imanı yok sayarak insanı adeta tanrılaştırmakta, ahirete imanı unutturan sekülerizm ise insanı yalnızca bu dünyanın hazlarına yönlendirmektedir.⁴³ Ünite konuları içinde yer alan Politeizm, Agnostisizm, Sekülerizm, Satanizm, Reenkarnasyon gibi gençliğin inanç dünyasını tehdit eden zararlı akımların yanı sıra son yıllarda moda haline gelen Deizm gibi nübüvveti inkar eden akımlar karşısında mücadele edebilmek için öncelikle bu görüşlerin, kullandıkları argümanların ve bunların nasıl çürütüleceğinin bilinmesi gereklidir. Aksi takdirde öğrencilerden gelecek sorulara tutarlı ve ikna edici cevaplar vermek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle öğretmenlerin konuyla ilgili gerekli altyapıya sahip olması, konular hakkında ne ölçüde bilgi sahibi olduğunu tespit etmesi ve öğrencilerin etkilenmişlik durumuna göre bir yöntem izlemesi⁴⁴ oldukça önemlidir.

Bu akımlar karşısında dinin temel inanç esasları olan uluhiyet, nübüvvet ve ahiret konularını temellendirmek, karşı saldırılara cevap vermek suretiyle savunma görevini yerine getirmek ve zihinlerde oluşabilecek şüpheleri giderebilmek tarih boyunca kelâm ilminin en önemli görevidir. Böylece kelâm dersi, çağımıza uygun metotlarla inançsızlık akımlarını reddederek dine karşı yapılan her türlü eleştiriye cevap veren bir özellik taşıması yönüyle öğrencilere, inanç konularını temellendirme ve aklî delillerle destekleme yeteneği kazandırmada önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, gerçeğe ve doğruya ulaştıran bir bilim dalı olması nedeniyle bu dersin özellikle güncel inanç problemlerinin çözümünde işlevsel ve fonksiyonel bir görev yerine getirdiği görülmektedir.

⁴² Bulut, “İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelam Dersine İlişkin Görüşleri”, 30.

⁴³ Kılavuz vd., *Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam*, 72.

⁴⁴ Emine Keskiner, “Akaid ve Kelam Dersinin Öğretimi”, *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*, ed. Emine Keskiner (İstanbul: Yekder Yayınları, 2018), 125-126.

4. Kelâm Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

Kelâm dersi Kur'an'ın ortaya koyduğu inanç esaslarını delillendirmesi, inanç ve davranış arasındaki ilişkiyi ortaya koyması ve güncel inanç problemlerine çözüm üretmesi yönüyle öğrenciyi düşünmeye yönlendirerek ufkunu genişletmesi ve eleştirel bakış açısı kazandırması açısından önemli bir derstir. Kelâm dersinin mevcut eksikliklere rağmen günümüz açısından gerekliliği vurgulanmakla birlikte yapılan bir araştırmada öğretmenler tarafından müfredatın daha yeterli hale getirilmesi ve diğer disiplinlerle ilişkisinin kurulması gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁵ Klasik bilgilerin günümüzdeki sorunların çözümünde yeterli olmayacağı dile getirilerek ders kitaplarının sürekli güncellenmesi gerektiği düşüncesi önemli bir noktadır. Bu bağlamda örneğin Allah'ın varlığını ispatlamada fen bilimleri alanında ortaya çıkan yeni bilgilerin de kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte kelâm dersinin Kur'an'ı merkeze alarak mezhepsel tartışmalardan uzak bir şekilde ele alınması gerektiği ve kelâmî konuların siyasi, kültürel ve sosyo-psikolojik arka planları ortaya konmak suretiyle temel zihniyetin yansıtılmasının önemi dile getirilmektedir.⁴⁶

Kelâm müfredatı hazırlanırken dersin öncelikleri ve güncel karşılıkları iyi tespit edilmelidir. Kelâmın klasik konuları içerisinde cevher-araz kavramları çerçevesinde ele alınan atom teorilerini anlatırken güncel fizik bilgileriyle bağlantı kurmak, Big Bang teorisi, kuantum fiziği, atom altı alemle ilgili yeni araştırmaları ve Cern deneyi gibi güncel karşılığı olan çalışmaları gündeme getirmek bu konuları daha anlaşılır ve ilgi çekici hale getirecektir. Görsel materyal kullanmanın zorunlu olduğu bu tür soyut konularda dersi daha dikkat çekici hale getirecek görsel materyaller kullanmak öğrenme katsayısını artıracaktır. Bu nedenle okullarda meslek dersleri için bir materyal bankası oluşturulması oldukça önemlidir.⁴⁷ Zira bu konular buna benzer yöntemlerle kelâm ilminin güncel hayatla bağlantı kurmasına yardımcı olacağı gibi öğrencinin ilgi ve algı düzeyinin yükselmesine de katkı sağlayacaktır.

Öğrencilerin anlatılan soyut konuları somuta indirgenmedikçe kavramakta güçlük çektikleri bilinmektedir. Bu nedenle öğrencinin ilgisini canlı tutmak için konular teorilerden yola çıkarak değil, bilinenen bilinmeyene ve yakından uzağa gitme anlamına gelen, görünen olaylardan hareketle görünmeyen konular hakkında bilgi sahibi olmayı sağlayan tümevarım yöntemiyle anlatılmalıdır.⁴⁸ Kelâm dersinde mümkün olduğu ölçüde akıl-kalp ilişkisi iyi kurulmalıdır. Zira akıl, salt rasyonel bir kavram olmayıp duyuşsal alanı da ifade eden kalp boyutuyla ele alındığı zaman fizik ve metafiziğin buluşmasını mümkün kılmaktadır.⁴⁹ Bu nedenle inanç konularını anlatırken hikmet boyutu üzerinde durulmalı, dersin işlenişinde aklî ve mantıki deliller anlatıldığı kadar kalbi ve manevi boyutu ihmal edilmemelidir. Bu yönüyle kelâm dersi sadece bilgi yükleyen

⁴⁵ Bulut, "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelam Dersine İlişkin Görüşleri", 17.

⁴⁶ Bulut, "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelam Dersine İlişkin Görüşleri", 17.

⁴⁷ Günaydın, "Akaid -Kelam Öğretiminde Yöntem Seçimini Etkileyen Unsurlar", 21.

⁴⁸ Nihat Morgül, "Kelam Dersinde Uygulanabilecek Öğretim Yöntemleri", *İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?* (İstanbul: DEM Yayınları, 2006),162.

⁴⁹ Ramazan Altıntaş, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Kelam Dersi Programının Amaç ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi", *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, haz. Mahmut Zengin (İstanbul: DEM Yayınları, 2005), 297.

bir ders olmayıp eğitim ve öğretimi birlikte yerine getirmek suretiyle doğruya yöneltmeyi ve olumlu davranış değişikliğini hedefleyen bir ders olmalıdır.

Diğer taraftan varlık ve tabiat konularında ele alınabilecek olan din-bilim ilişkisine dair bütüncül ve sağlıklı bir bakış kazandırılmalıdır. Güncel bilimsel verilerin İslam'ın ortaya koyduğu esaslarla çelişmediği, aksine varlığı ve hayatı algılamak için vahyin insanı kâinat kitabını okumaya sürekli teşvik ettiği, bu yönüyle din ve bilim arasında bir çatışmanın olmayacağı vurgulanmalıdır. Aksine var olan çatışma din ile bilim arasında olmayıp bilimi bir ideolojiye dönüştüren getiren bilimsel materyalizmle din arasında yaşanmaktadır.⁵⁰ Söz konusu ince noktanın öğrenciyi kavratılması sağlıklı bir dünya görüşü oluşturulabilmesi açısından gereklidir. Bu nedenle kelâm dersinde geçmiş ile bugünün değerlendirmesine ve gelenek ile modernitenin sentezine dayanan; din ile bilimi, akıl ile kalbi buluşturan bir model oluşturmak⁵¹ oldukça önemlidir. Öğrencinin zihin dünyasıyla gerçek hayat arasındaki bağlantıyı ancak bu şekilde kurmak mümkün olabilir.

Günümüzde öğrenme teorileri içinde tercih edilen yapılandırmacı yaklaşım öğretmeni; yönlendirici, düşündürücü ve buldurucu konuma yerleştirerek öğrenciyi etkin hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öğretmen, öğrencilerin hazır bulunuşluğu ve sosyo-kültürel çevre özellikleri gibi çeşitli unsurları dikkate alarak kullanacağı yöntem ve tekniklere karar vermelidir. Bu bağlamda etkili yöntemlerden birisi öğrenciler arasında *tartışma ve araştırma grupları* oluşturulmasıdır. Tartışma yöntemi aynı zamanda kelâm ilminin karşı görüşleri aklî ve naklî delillerle çürütmeye çalışırken *münazara ve cedel* adı altında en çok kullandığı yöntemdir. Bu yöntemi derslerde büyük grup tartışması, münazara, panel ve forum gibi tekniklerle kullanmak mümkündür. Tartışma yöntemini uygulamadan önce öğrencilere konuyla ilgili hazırlığı nasıl yapacakları anlatılmalı, tartışma grupları mümkün olduğunca küçük tutulmalı, düşüncelerin rahat ifade edileceği bir ortam oluşturulmalı ve uygulama bitiminde öğretmen bir başarı değerlendirmesi yaparak sonuç ortaya konulmalıdır.⁵²

Diğer derslerde olduğu gibi bu dersi işlerken de görsel materyal ve çoklu zekâ uygulamaları içeren öğretim teknikleri kullanılmalıdır. Çünkü görsel araçlar konu ve kavramları somut hale getirerek öğrencinin ilgisini çekmekte ve algı düzeyini artırmaktadır. Bu nedenle konuyu anlatırken görsel araçlar kullanarak yapılacak etkinlikler konuların daha kolay öğrenilmesini sağlamakta, konuyla ilgili film, video, slayt, resim ve kavram haritası kullanmak dersi monotonluktan çıkararak öğrenmede etkili olmaktadır. Kullanılan görsel materyallerin öğrenmede kalıcılığı artırdığı gözlemlenmiştir. Böylece dersle ilgili bir materyal arşivi oluşturup konulara göre materyalleri bir araya toplayan kullanım programı geliştirilebilir.⁵³ Bu bağlamda Allah'ın varlığı ve birliğinin delilleri konusunda dikkat çekici belgeseller, madde ve fizik konusunda bilimsel içerikli filmler, kader konusunu günlük hayatın içerisinde kalıcı örneklerle

⁵⁰ Altıntaş, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Kelam Dersi Programının Amaç ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi", 301.

⁵¹ Çelebi, "Modern Dönem Kelâm Çalışmalarının Temel Sorunları Üzerine", 104.

⁵² bkz. Keskiner, "Akaid ve Kelam Dersinin Öğretimi", 127-128.

⁵³ Hülya Atasoy, "Akaid ve Kelam Dersinde Ölçme ve Değerlendirme" (Erişim 17 Mart 2023).

anlatan sinema filmlerinin yanı sıra bu tür konularla ilgili resim, afiş, slayt ve kavram haritaları gibi daha bir çok görsel materyal kullanmak faydalı olacaktır.

Sonuç

İslâm dininin inanç esaslarını temellendirme ve savunma görevini üzerine alan kelâm ilmi, tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de işlevi açısından önem taşımaktadır. Kelâm dersi, öğrencilere inanç konularını temellendirme ve aklî delillerle destekleme yeteneği kazandırması yönüyle inancın sağlam bir zemine oturmasına önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca doğru bir dini zihniyetin temelini oluşturması, yanlış inanç ve taklide düşmeyi önlemesi, sorgulama ve araştırma becerisini geliştirerek bireysel özgürlüğe katkı sunması açısından kelâm dersinin önemi büyüktür. Zira bilim, teknoloji ve kültürel alanda yaşanan hızlı değişim; bilgiyi üreterek işlevsel olarak kullanabilen, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yönüyle kelâm dersi; öğrencilere naslardan hareketle inanç esaslarını temellendirerek aklî yöntemlerle açıklamayı ve yöneltile karşıt fikirleri cevaplama becerisi kazandırmayı hedeflemektedir.

Kelâm dersinde öğrencilerin gündemini meşgul eden konuların başında Allah'ın varlığı ve birliği, kader ve kaza ile ilgili konular, melek ve cin gibi görülemeyen varlıklar, vahyin imkânı, ilahi kitaplar, peygamberlik ve ahiret hayatıyla ilgili konular gelmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında bu konularda öğrencilerin oldukça zorlandığı, soru ve sorgulamalarının fazlaca olduğu ve bazı inanç esaslarına farklı sebeplerle itiraz edildiği tespit edilmiştir. Kelâm dersi içerisinde az ilgi gören konular ise; kelâm tarihi, varlık ve bilgi, iman konusu, iman-bilgi ve iman-amel ilişkisi ile felsefe-kelâm ilişkisi, din ve vicdan özgürlüğü gibi konulardır. Bu durum öğrencilerin ilgi, sevgi, merak ve motivasyonunu artırmak için güncel yöntem ve araçların önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kelâmın anlaşılması zor ve tartışmaya açık konularının öğrencilerin anlayabileceği kolaylıkta ve ilgi çekici yöntemlerle anlatılması gerekmektedir. Öğrencilerin anlamakta zorlandığı, ilgi ve meraklarının azaldığı soyut konuları ezbere dayalı işlemekten ziyade bu dersin ana gayesine uygun olarak merak duyma, düşünme ve akıl yürütmeyi sağlayacak kavram haritaları, afiş, resim, film ve belgesel gibi ilgi uyandırıcı ve motive edici araçlara başvurulmalıdır.

Öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları ve zihinlerine takılan soruların tespit edilmesi ve buna uygun yöntemlerin geliştirilmesi önemlidir. Buna göre kelâm öğreticilerinin öğretim yöntem ve teknikleri konusunda kendilerini sürekli yenilemeleri ve konuların miktarı, seviyesi ve hangi açılardan ele alınacağı gibi hususlara özellikle dikkat etmeleri önem arz etmektedir. Dersin ünite kazanımlarına bakıldığında kazanımların daha çok bilişsel alana hitap ettiği görülmektedir. Ancak kelâm öğretimi temel inanç esaslarıyla bağlantılı olarak duyuşsal ve ahlaki değerlerin de ön plana çıkartıldığı bir modeli esas almalıdır. Dinin gündelik yaşamla bağlantı kurulmadan sadece aşkın ve kutsal yönü olan sınırlı bir çerçevede ele alınması, kelâmın güncel ihtiyaçları karşılayabilen ve mevcut problemlere çözüm üretebilen dinamik yapısını devre dışı bırakacaktır. Bu bağlamda kelâm müfredatında temel konuların bireysel ve toplumsal ahlaka etki etmesi

gereken yönlerinin vurgulanması ve öğrencinin ahlaki yaşantısına katkı sağlayacak bir yöntemin geliştirilmesi dersi daha işlevsel hale getirecektir.

Kelâm ders müfredatı hazırlanırken dersin öncelikleri ve güncel karşılıkları iyi tespit edilmelidir. Kelâmın klasik konuları ele alınırken güncel karşılığı olan çalışmaları gündeme getirmek bu konuları daha anlaşılır ve ilgi çekici hale getirecektir. Görsel materyal kullanmanın zorunlu olduğu bu tür soyut konularda dersi daha işlevsel hale getirecek görsel materyaller ve çoklu zekâ uygulamaları içeren öğretim teknikleri kullanmak öğrenme katsayısını artıracaktır. Çünkü görsel araçlar, konu ve kavramları somut hale getirerek öğrencinin ilgisini çekmekte ve algı düzeyini yükseltmektedir. Bu nedenle konu anlatımında görsel araçlar ile yapılacak etkinlikler konuların daha kolay öğrenilmesini sağlamakta, konuyla ilgili film, video, sunu, resim ve kavram haritaları gibi görsel materyaller kullanmak dersi monotonluktan çıkarmakta ve öğrenmede kalıcılığı artırmaktadır.

Kaynakça

- Altıntaş, Ramazan. “İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Kelâm Dersi Programının Amaç ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi”. *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. haz. Mahmut Zengin. İstanbul: DEM Yayınları, 2005, 289-309.
- Atasoy, Hülya. “Akâid ve Kelâm Dersinde Ölçme ve Değerlendirme”. *2014-2015 Haziran Dönemi Mesleki Çalışmalar Akâid ve Kelâm Dersi Tebliğleri*. Erişim 17.3.2023. <http://dogm.meb.gov.tr>
- Ay, Mahmut. “Kelâm Öğretiminde Standardizasyon”. *Kelâm [Sempozyumu]: Bilimler Hiyerarşisindeki Yeri, Kelâm-Mantık ve Fıkıh Usulü, Tarihsel Süreçte ve Günümüzde Kelâm Öğretimi*. Ankara, 2008, 133-152.
- Ay, Mahmut. “Kelâm’da Akıl İman İlişkisi: Temel Teolojik Yaklaşımlar”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011), 49-68.
- Bahadır, Abdülkerim. “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. İstanbul: DEM yayınları, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Muvazzah İlmî Kelâm*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015.
- Bulut, İsmail. “İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kelâm Dersine İlişkin Görüşleri”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (Aralık 2017), 7-35.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l-Mevâkif* (Metin-Tercüme). çev. Ömer Türker. İstanbul: TYEK Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Çelebi, İlyas. “İmam Hatip Liselerinde Kelâm Dersi Öğretimi”. *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. haz. Mahmut Zengin. İstanbul: DEM Yayınları, 2005, 279-288.
- Çelebi, İlyas. “Modern Dönem Kelâm Çalışmalarının Temel Sorunları Üzerine”. *Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri -İlmî Toplantı-* İstanbul: İSAM, 2007, 73-104.
- Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İtikad'da Orta Yol [el-İktisâd fi'l-i'tikâd]*. çev. Kemal Işık. Ankara: AÜİF Yayınları, 1971.
- Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelâm*. Konya: Tekin Kitabevi, 2014.
- Günaydın, Fatma Candan. “Akâid -Kelâm Öğretiminde Yöntem Seçimini Etkileyen Unsurlar”. *2014-2015 Haziran Dönemi Mesleki Çalışmalar Akâid ve Kelâm Dersi Tebliğleri*. Erişim 17.3.2023. <http://dogm.meb.gov.tr>
- Günaydın, Fatma. “İmam Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları”. *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu*. ed. Vecihi Sönmez vd. Van: Ensar Neşriyat, 2017, 321-335.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*. çev. Süleyman Ateş. Ankara, 1975.
- Keskiner, Emine. “Akâid ve Kelâm Dersinin Öğretimi”. *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*. ed. Emine Keskiner. İstanbul: Yekder Yayınları, 2018, 117-134.
- Kılavuz vd., Ulvi Murat. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelâm*. MEB Yayınları, 2021.
- Kurt, Hasan. “Anadolu İmam Hatip Liseleri'nin Tarihi Gelişim Süreci ve Öğrencilerinin Kelâm Derslerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Bartın Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği)”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 24 (2014), 73-91.

-
- Menküç, Dilek. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Görüşleri Işığında Liselerde Deizm Düşüncesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). “Kelâm Dersi Öğretim Programı”. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2018. Erişim 17.3.2023. <http://mufredat.meb.gov.tr>
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2018. Erişim 17.3.2023. <http://mufredat.meb.gov.tr>
- Morgül, Nihat. “Kelâm Dersinde Uygulanabilecek Öğretim Yöntemleri”. *İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?* İstanbul: DEM Yayınları, 2006, 161-164.
- Özervarlı, M. Sait. *Kelâmda Yenilik Arayışları*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2008.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelâm İlmi: Giriş*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1981.
- Türcan, Galip. “Kelâmın Dinî Meşrûiyeti ve Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme”. *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (2013), 127-166.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kelâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002, 25/196-203.